

Блок III

ШЕДЕВРИ КІНЕМАТОГРАФІЇ:
НАЦІОНАЛЬНЕ У РАДЯНСЬКОМУ

• Джерело 8

Візуальні матеріали. Афіша

Перша афіша фільму
«Тіні забутих предків», 1965 р.

Попович М. Культура. Ілюстрована енциклопедія України. —
К.: Балтія-Друк, 2009. — С. 180.

• Джерело 9 Історична довідка

«Тіні забутих предків» — український художній фільм режисера Сергія Параджанова, відзнятий у 1964 році на кіностудії «Київська кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка», екранізація однойменної повісті Михайла Коцюбинського.

Зйомки фільму здійснювалися в справжніх гуцульських хатах та околицях села Криворівня Верховинського району Івано-Франківської області. Саме тут Михайло Коцюбинський написав свою повість. Музика стала одним з головних компонентів образної структури фільму. У стрічці звучать поширені у Карпатах інструменти — сопілка-денцівка, флюяра, коза, дрімба, трембіта. Співанки, мелодії весільних музик, голосіння, колядки і щедрівки («Добрий вечір тобі, пане господарю», «Во Вифлеємі нині новина», «Го-го-го, коза»), інші обрядові пісні (веснянка «Вербовая дощечка») та автентичність народної говірки створюють особливу цілісну звукову філософсько-естетичну концепцію фільму. За визначенням сучасних дослідників, такого багатства звукових складових до «Тіней забутих предків» не знав жоден український фільм, що є однією з новаторських ознак стрічки.

Українське кіномистецтво // Дитяча енциклопедія. Україна. — Харків: Фоліо, 2006. — С. 439–441; Кино-театр [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kino-teatr.ru/kino/movie/sov/7117/foto/9120/>.

• ДЖЕРЕЛО 10 **Думка дослідника**

Справжнім світовим явищем став фільм Параджанова «Тіні забутих предків» (1964 р.), у створенні якого брала участь тодішня українська молода культурна еліта. Екранізація повісті М. Коцюбинського могла виявитися черговим сентиментальним фільмом про кохання, настоящим на карпатській екзотиці, могла б бути ще одним «оспівуванням» вічності народних цінностей. Але сталося щось зовсім інше й набагато грандіозніше. Глядач навіть не побачив, а відчув прості підвалини буття, перед ним відкрилася глибока архаїка, майже вічність; добро і зло, любов і ненависть постали в своїх позачасових вимірах. І при тому цей втрачений світ автори фільму побачили і показали очима сучасності, очима не традиціоналіста-консерватора, а людини модерної європейської культури. Проблема національності була відчута так, як вона має бути відчута у ХХ ст.

Попович М. В. Нарис історії культури України. — К.: АртЕк, 1999. — С. 713.

• ДЖЕРЕЛО 11 **Візуальні матеріали**

Кадр із фільму «Білий птах з чорною ознакою»

Сасс Т. Білий птах з чорною ознакою [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://prostir-kino.com.ua/2012/09/bilyj-ptah-z-chornoyu-oznakoyu/>.

• ДЖЕРЕЛО 12 **Думка дослідника**

Українське поетичне кіно виникло під час хрущовської «відлиги» і було специфічним напрямом в кінематографі, фільми якого відрізнялися особливою манерою побудови кадру, монтажу, настроєм, а, головне, — великою кількістю трактувань. Психологічні портрети героїв створювалися за допомогою специфічних операторських прийомів, багатого використання фольклорних мотивів, а соціальні та політичні катаклізми були лише блідим фоном для справжніх людських драм. Українське поетичне кіно — це історія перерваного польоту в масштабах світового кінематографа, воно померло несподівано і не з власної волі. Радянська цензура розірвала рух ентузіастів, фільмами яких, кажуть, захоплювалися Фелліні, Антоніоні та Пазоліні, а Юрію Ілленку, за чутками, тільки за приїзд до Венеції обіцяли Золотого Лева [...].

Ілленко розповідає історію бідної і багатодітної сім'ї Дзвонарів, що живе десь у Карпатах, біля кордону з Румунією, в 1937–1947 роках. Кожен з дорослих синів старого батька і трохи контрабандиста в той бурхливий історичний час

вибирає свій шлях: хто — в Червону армію, хто — до повстанців, а хто — тихо сходити з розуму. Влада за десять років міняється чотири рази, людські життя стають предметом торгу у всіх сенсах, і вже не зрозуміти, хто правий, а хто винен, і хто друг, а хто ворог [...].

Несподівано потрапивши на найпрестижніший в Союзі Московський міжнародний кінофестиваль, стрічка там тріумфально перемогла під овації шеститисячного залу і захоплені оцінки міжнародного журі. Та, за дивною логікою, доступ до внутрішнього прокату для «Птаха...» був обмежений, тоді як у закордонних кінозалах кіно крутили. Стрічку легше було подивитися у Франції чи Ірані, та у СРСР, тим більше в Україні, — ні, бо «надто шкідлива, особливо для молоді» [...].

Бентежили чиновників і приводили в захват глядачів не лише особлива кіномова, яка резонувала з європейськими «новими хвилями», але і національний, не «шароварний» характер стрічки. До того ж, вперше у радянському кіно одним із головних героїв став боєць Української Повстанської Армії, яку було прийнято демонізувати, а ще краще про неї замовчувати, він же промовляє програмну, але дуже небезпечну на ті часи фразу: «Я господар цих гір, і я віддаю тут накази». Формально фільм все ж відповідає принципам радянського кіно. Так, націоналіст, в підсумку, ламається під гнітом громадськості, комуністи виявляються мучениками і/або героями, а село пізнає всі принади колективізації. Однак Ілленко користується тут тим же прийомом, що і Довженко у своїй «Землі»: ідеологічна схема у нього тьмяніє на тлі глибокої філософії [...].

Сасс Т. Білий птах з чорною ознакою [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://prostir-kino.com.ua/2012/09/bilyj-ptah-z-chornoju-oznakoju/>.

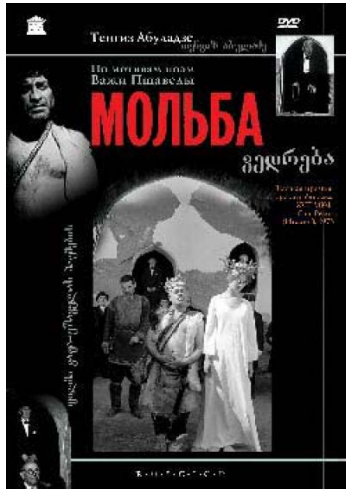
• ДЖЕРЕЛО 13 **Думка дослідника**

Багатоповерховий символізм пронизує і наступну працю автора — фільм Ю. Ілленка «Білий птах з чорною ознакою», що мав такий самий метафізичний символічний план [що й «Тіні забутих предків»], але безпосередньо побудований на реалістичному й сучасному сюжеті. У фільмі йшлося про боротьбу з УПА, і головний герой, відкрито прогресивний і симпатичний, був «наш», «червоний», але конфлікт насправді існував між братами, і навіть слабка згадка про братовбивче нещодавнє минуле схвилювала карпатських горян і переполохала партійне начальство. Фільм пронизаний бажанням будувати життя в спільному українському домі так, щоб лелека схотів звити на цій хаті своє гніздо. Це сказано неначе для нас сьогодні.

Попович М. В. Нарис історії культури України. — К.: АртЕк, 1999. — С. 713–714.

• ДЖЕРЕЛО 14 Візуальні матеріали

Кіноафіша та кадри з фільмів Тенгіза Абуладзе

• ДЖЕРЕЛО 15 Інформаційна довідка

Відомий грузинський режисер Тенгіз Абуладзе, серед творів якого епічна трилогія, де на споконвічному національному матеріалі була почата розмова про загальнолюдські цінності. Центром сюжетної композиції «Благання» стала узагальнена фігура Поета, за образом якого переховувався класик грузинської літератури Важа Пшавела (за мотивами його поем і був знятий фільм). У 1977 р. трилогію продовжила поетична драма «Дерево бажання» — історія двох молодих закоханих з грузинського села початку ХХ ст., почуття яких гине від агресивної відсталості і недоумкуватості односельців. Заключним фільмом трилогії стала філософська притча «Покаяння» (Велика премія журі МКФ у Каннах, 1988), де в зловісному образі Варлама Аравідзе пластично і сюжетно була блискуче засуджена фігура Л. Берії і весь механізм політичних репресій його епохи.

Энциклопедия «Кругосвет». Универсальная научно-популярная он-лайн энциклопедия. Раздел: искусство и культура/театр и кино. Кино, история. АБУЛАДЗЕ, ТЕНГИЗ ЕВГЕНЬЕВИЧ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/teatr_i_kino/ABULADZE_TENGIZ_EVGENEVICH.html.

• Джерело 16 Візуальні матеріали. Афіша та кадри з фільму

• Джерело 17 Інформаційна довідка

«Дата Туташхія» — епічний історичний роман грузинського письменника Чабуа Аміреджібі, написаний в 1973–1975 рр. і перекладений автором на російську мову в 1976 році. Роман змальовує широку панораму дореволюційного грузинського суспільства. Його головний герой, Дата Туташхія, що носить ім'я героя язичницької грузинської міфології Туташхія, задається метою викоренити зло і поліпшити світ, що приводить його на шлях конфлікту із законом і державою і перетворює на вигнанця. Роман витримав кілька видань в Грузії і в Росії і переведений на ряд європейських мов. У 1977 році за мотивами роману знято багатосерійний фільм «Береги».

Кино-театр [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kino-teatr.ru/kino/movie/sov/506/annot/>.

• Джерело 18 Візуальні матеріали. Афіша та кадри з фільму

• ДЖЕРЕЛО 19 Інформаційна довідка

Фільм «Лаутари» — барвисте романтичне оповідання про бродячих народних музикантів Молдавії — Лаутар.

З дитинства дві пристрасті володіли душею Тома Арістара — музика і любов до красуні — циганки Лянке. Але, як не боролися юні закохані за своє щастя, їх розлучили. А зі скрипкою розлучити Тома не змогли. Її він проніс по дорогах Молдавії через усе життя як пам'ять про Лянке. Ім'я його було відомо поціновувачам музики далеко за межами рідної землі.

Фільм «Лаутари» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.kino-teatr.ru/kino/movie/sov/3399/annot/>.

• ДЖЕРЕЛО 20 Думка дослідника

Офіційні форми, матеріально та ідейно заохочувані владою, являли собою немовби безжиттєвий наріст на живому дереві духовного життя. І остаточний розвал тоталітарної системи виявив не духовну пустелю, а повнокровне культурне підґрунтя національного життя.

Попович М. В. Нарис історії культури України. — К.: АртЕк, 1999. — С. 714.

▾ ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Як Ви гадаєте, чому радянська влада, активно використовуючи у пропагуванні дружби між народами національні мотиви, одночасно з цим обмежувала творення справжнього національного кіно?
- 2 Якою мірою та через які ознаки радянська людина могла продемонструвати свою національну приналежність? Які ознаки етнічності, національності були припустимі для демонстрації у кінострічках, а які — ні?

▾ ПІДСУМКОВІ ЗАВДАННЯ ТА ЗАПИТАННЯ

- 1 Як ви гадаєте, чи може ідеологічний тиск на суспільство охопити усі рівні його буття? Поясніть свою думку.
- 2 Які сфери буття суспільства охоплені ідеологічним тиском більше, а які — менше? Чому?
- 3 Як Ви гадаєте, з якими викликами стикалися радянські митці у своєму житті та кар'єрі в умовах панування радянської ідеології? Проілюструйте свою думку прикладами з життя одного з відомих радянських митців.
- 4 Чи можна втримати творчість, талант митця та генія під контролем? Поясніть свою думку.
- 5 Які засоби впливу на суспільну та національну свідомість використовувала радянська держава, реалізуючи ідею «дружби народів» у СРСР?

- 6 Яке значення мають образи і звуки пропаганди в умовах існування різних мов республік СРСР?
- 7 Як Ви гадаєте, що було справжньою метою радянських ідеологів «дружби народів»? Як це пов'язано зі збереженням єдності та міцності СРСР?
- 8 Завдяки чому стало можливим швидке національне відродження у всіх народів СРСР за часів «перебудови»? Хто сприяв і що сприяло збереженню «пам'яті народу» за умов радянської тоталітарної системи?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Проведіть дослідження про вплив образів і звуків на свідомість людини. Зверніться до представників старшого покоління Вашої родини і знайомих та спитайте: які образи спливають у їхній пам'яті, коли вони чують словосполучення «дружба народів». Чи збігаються їхні спогади з тими образами, що представлені у візуальних матеріалах цієї теми?

Розпитайте, які асоціації (позитивні, негативні, нейтральні) виникають у людей старшого покоління, коли вони пригадують, чують чи бачать звуки та образи радянського минулого. Запишіть спогади ваших респондентів.

Знайдіть в Інтернеті посилання на пісні, фільми, зображення, подані у цій темі. Перегляньте та прослухайте ці матеріали.

Підготуйте повідомлення (інформацію) про авторів пісень, режисерів фільмів та інших представників культури, згаданих у цьому параграфі.

Проект: на основі результатів опитування родичів, знайомих — покоління 50–90-х рр. XX ст. — та використаних Інтернет-ресурсів оформіть таблицю:

	Азербайджан	Вірменія	Грузія	Молдова	Україна
Відомі співаки					
Відомі художники					
Відомі композитори					
Відомі кінорежисери					
Відомі вокально-інструментальні ансамблі (ВІА)					
Відомі кінофільми					

Проект «Дух епохи через світ образів і звуків»

Метод «Ажурна пилка»

Спочатку учні працюють в «домашніх» групах. Ці «домашні» групи (їхня кількість залежить від кількості тем) збирають матеріал, що якнайповніше і якнайяскравіше ілюструє найцікавіші, найвідоміші події, явища культури відповідного періоду (довоєнного, післявоєнного, періоду 1970–1980-х рр. чи сучасного). Кожна «домашня» група отримує окреме завдання, вивчає, збирає матеріал, проводить опитування своїх батьків, родичів. Збір інформації обов'язково має передбачати усне опитування сучасників обраного періоду та збирання візуальних джерел. Отже, кожна група опрацьовує відповідну тематику, наприклад: перша

група готує повідомлення на тему «Світ музики»; друга група — «Світ образотворчого мистецтва»; третя група — «Світ танцю»; четверта група — «Світ кіномистецтва»; п'ята група — «Світ театру».

Тематика може бути різна, але обов'язково має охоплювати різні види мистецтва, що використовують найрізноманітніші засоби та способи втілення художнього образу (театр, танець, кіномистецтво, циркове мистецтво, літературу, музику, радіо, архітектуру, скульптуру, живопис, графіку, художню фотографію, дизайн, декоративно-прикладне мистецтво тощо).

Можливий інший варіант створення груп — кожна група може підготувати матеріал щодо окремо взятої країни: «Світ образів і звуків Грузії», «Світ образів і звуків Вірменії, Азербайджану, Молдови...» і уже всередині цих груп можна доручити збір матеріалів за кожним із видів мистецтва.

У школі «домашні» групи обговорюють результати роботи. Відбувається обмін інформацією. Потім створюються 5–6 нових груп (в кожній групі має бути по одному представнику від «домашніх» груп). Представники з «домашніх» груп виступають в ролі «експертів» з теми, над якою працювали вдома та отримують інформацію від представників інших груп. З візуальних джерел, які «експерти» використовують для ілюстрації своїх повідомлень, кожна група готує колаж.

Презентація: всі колажі об'єднуються — створюється єдиний колаж: «Дух епохи через світ образів і звуків».

Після роботи в нових робочих групах поверніться в «домашні» та обміняйтеся інформацією з членами «домашніх» груп. Створіть колаж. Представте його.

Поміркуйте, на чому будується не формальна, а справжня дружба між народами.